

Спеціалізованій вченій раді Д 26.055.01
Київського національного торговельно-
економічного університету

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Лазебної Ірини Василівни
“Державне регулювання ринку споживчих товарів в Україні”, що
представлена на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність, мета та завдання дослідження

У 2000–2014 рр, в економіці України склалися сприятливі умови для збільшення виробництва споживчих товарів. Зокрема, впродовж цього періоду споживчі витрати домогосподарств мали тенденцію до зростання. Про це свідчить збільшення обігу товарів у роздрібній торгівлі. Так, якщо в 2000 р. величина роздрібногo товарообігу становила 43,7%, то в 2014 р. – 55,7% порівняно до обсягу внутрішнього ринку, тобто приріст становив 12,0%.

Разом з тим, збільшення споживчих витрат на внутрішньому ринку не завжди спричиняло симетричне розширення пропозиції вітчизняної продукції. Так, у 2000–2004 рр. величина товарообігу вітчизняних споживчих товарів збільшилася з 33,5 до 38,1% порівняно до обсягу внутрішнього ринку, а імпорتنих – з 10,2 до 12,5%. З цього витікає, що на внутрішньому ринку щорічний темп зростання пропозиції вітчизняної продукції в 2 рази перевищував темп зростання імпоротної.

Ця позитивна тенденція змінилася в 2005–2014 рр. У цей період на внутрішньому ринку України споживчі витрати продовжували збільшуватися. Унаслідок цього, в 2014 р., величина товарообігу імпоротної продукції зросла на 10,8 % порівняно до 2004 р. Водночас, величина товарообігу вітчизняних товарів скоротилася на 5,7%. З цього витікає, що на внутрішньому ринку відносна пропозиція імпоротної продукції зросла майже в 2 рази, а вітчизняної – зменшилася на 15% порівняно до рівня 2004 р.

Такий перебіг подій в економіці свідчить, що внутрішній ринок споживчих товарів перестав виконувати в повному обсязі функцію адаптації вітчизняного товарного виробництва до змін в структурі споживчого попиту. Унаслідок цього в економіці України розпочався процес заміщення вітчизняної продукції імпортною, котрий створює несприятливі умови для

зростання виробництва української продукції в майбутньому. Тому пошуки шляхів вдосконалення ринку споживчих товарів в Україні є актуальною проблемою. Її вирішенню присвячено дисертаційне дослідження І.В.Лазебної.

У дисертаційній роботі І.В.Лазебна вивчає можливості вдосконалення в Україні практики державного регулювання ринку споживчих товарів. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад вдосконалення механізму державного регулювання ринку споживчих товарів та розробки рекомендацій щодо його практичного застосування в економіці України.

Для досягнення поставленої мети І.В.Лазебна мала вирішити такі *завдання*:

- уточнити сутність ринку споживчих товарів та його роль в національній економіці;
- обґрунтувати структуру механізму державного регулювання ринку споживчих товарів;
- систематизувати методи та інструменти державного регулювання ринку споживчих товарів;
- проаналізувати сучасний стан ринку споживчих товарів в Україні;
- вивчити особливості розвитку економічної конкуренції на ринку споживчих товарів;
- обґрунтувати роль держави щодо захисту інтересів споживачів в економіці України;
- визначити пріоритетні напрями розвитку внутрішньої торгівлі в Україні.
- розробити пропозиції щодо вдосконалення інструментів державного регулювання ринку споживчих товарів;

Проведені в дисертаційній роботі дослідження виконувалися на кафедрі економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету відповідно до тематики науково-дослідної роботи “Економічна теорія торгівлі: мікро-, макроекономічний та інституційний аспекти” (номер державної реєстрації 0106U004639), в якій досліджено мікроекономічні засади функціонування ринку споживчих товарів; визначено тенденції зміни його структури; проаналізовано розвиток теорії поведінки споживача, закономірності зміни споживчого попиту; вивчено механізм взаємодії підприємств-учасників ринку споживчих товарів та „Структурно-інституціональна трансформація внутрішнього ринку і торгівлі у посткризовий період розвитку національної економіки” (номер державної реєстрації 0111U000937), в якій проведено аналіз макроекономічних показників розвитку внутрішньої торгівлі в Україні та структури ринку споживчих товарів за оптовою й роздрібною складовими; визначено стан та основні тенденції розвитку роздрібною торгівлі через торговельні мережі.

2. Наукові результати

На захист автором представлено такі нові наукові результати:

вперше:

- обґрунтовано теоретичний підхід до дослідження механізму державного регулювання ринку споживчих товарів, який передбачає дотримання певних принципів, цілей, завдань, методів та інструментів регулювання, пріоритету захисту вітчизняного внутрішнього ринку та враховує множину структурних (формування потреб споживачів, рівноваги між виробництвом і споживанням, захист конкуренції, внутрішнього споживчого ринку) та поведінкових (соціальні, культурні, етичні, психологічні фактори поведінки учасників ринку) компонентів;

удосконалено:

- доповнено існуючу класифікацію групою соціально-психологічних методів, в числі яких можна виділити: коригування системи споживчих потреб та інтересів проведення антирекламних компаній, посилення обізнаності споживачів, підвищення безпечності та культури споживання, соціальне планування та програмування;

- визначення чинників, які мають суттєвий вплив на розвиток ринку споживчих товарів, моніторинг яких дозволяє створювати інформаційно-аналітичну базу для прийняття ефективних рішень щодо забезпечення стійкого зростання споживчої сфери (інфляційний процес; динаміка реальних доходів споживачів; динаміка кількості торговельних об'єктів; динаміка торговельної площі магазинів та ринків; середньооблікова кількість штатних працівників підприємств роздрібно торгівлі; інвестиції в роздрібну торгівлю; валютний курс; частка продажу імпортованих товарів через торгову мережу підприємств; індекс цін виробників промислової продукції);

- *набули подальшого розвитку:*

- використання інструментарію інтернаціоналізації зовнішніх ефектів в системі державного регулювання ринку споживчих товарів;

- економічний зміст поняття „ринку споживчих товарів”, яке розглядається як сукупність економічних відносин між продавцем (виробником), посередником і покупцем (споживачем), що формуються та розвиваються під впливом механізмів конкуренції та державного регулювання і спрямовані на задоволення потреб населення у товарах, призначених для кінцевого (особистого) споживання;

- методика засади оцінки конкурентного середовища ринку споживчих товарів, яка, на відміну від інших, враховує соціальну значущість ринку та інституційно-поведінкові чинники його функціонування, що дозволяє сформувати інформаційну базу для прийняття виважених рішень при формуванні конкурентної політики на ринку споживчих товарів.

3. Характеристика наукових результатів

Методологічною та теоретичною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії. У роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, що забезпечили дослідження процесів розвитку та регулювання ринку споживчих товарів: історико-логічний метод для дослідження еволюції ринку (підрозділи 1.1-1.2); діалектичний метод для дослідження законів функціонування ринку, систематизації наукових розробок вітчизняних і зарубіжних учених (підрозділ 1.1); методи синтезу і узагальнення для визначення понять „риннок”, „державне регулювання” (підрозділи 1.1-1.2); структурно-функціональний – для розкриття закономірностей, тенденцій, специфіки розвитку ринку споживчих товарів (підрозділи 2.1, 2.3); факторний аналіз – для дослідження системи чинників впливу на розвиток внутрішньої торгівлі (підрозділ 3.2); методи статистики для табличного і графічного представлення даних, розрахунку показників тенденцій розвитку ринку споживчих товарів (підрозділи 2.1-2.2, 3.2); індексний метод – для розрахунків рівня концентрації окремих ринків (підрозділ 2.2);

Інформаційною базою наукового дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти державних органів влади, які регулюють відносини на внутрішньому ринку, на споживчому ринку, в внутрішній торгівлі; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольного комітету України, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних економістів.

Теоретичною і методологічною базою дисертаційної роботи є положення та висновки сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених. Таким чином, **наукові положення**, висновки і рекомендації, які наведені в дисертаційній роботі І.В.Лазебної **мають достатній рівень обґрунтованості**.

4. Стиль викладення дисертації та автореферату

Роботу, що розглядається, характеризує обґрунтованість результатів і послідовність викладення матеріалів дослідження. У ній використані результати досліджень, котрі містяться в сучасних роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. У дисертації аргументовано розкрито положення та результати, що характеризують наукову новизну та виносяться автором на захист.

Дисертація викладена грамотно, з дотриманням вимог, що висуваються до кандидатських дисертацій, є цілісною науковою працею. Назва дисертації повністю відповідає її змісту.

5. Відповідність автореферату змісту дисертації

Автореферат достатньо повно відображає зміст дисертації та її основні

висновки. У ньому розкриті основні результати, отримані в процесі дослідження, показана їхня новизна та зроблені висновки.

6. Оцінка публікацій

Основні положення та результати досліджень викладено в 23 наукових працях, із них 5 – статті в наукових фахових виданнях, 2 – статті в наукових періодичних виданнях інших держав та в виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 2 – статті в інших виданнях, 13 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 7,5 друк. арк.

Кількість наукових статей та їх обсяг відповідає вимогам, що стосуються основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Дисертація є самостійно виконаною та завершеною роботою, містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел із 331 найменування та 16 додатків. Обсяг основного тексту роботи становить 195 сторінок друкованого тексту. Зміст дисертації проілюстровано 18 таблицями та 25 рисунками.

8. Теоретичне та практичне значення

Наведені в роботі положення, висновки та рекомендації можуть бути використані для визначення цілей, методів та інструментів державного регулювання ринку споживчих товарів, підготовки заходів державної політики щодо його розвитку в майбутньому.

Основні теоретичні положення та методичні підходи, узагальнення та висновки, які містяться в дисертаційній роботі, використовуються в навчальному процесі Київського національного торговельно-економічного університету при підготовці навчально-методичного забезпечення для викладання студентам дисципліни „Теорія галузевих ринків” (довідка № 3544/30-02 від 11.12.2014 р.).

9. Зауваження

1. У підрозділі 1.3 дисертації, І.В.Лазебна визначає та групує основні інструменти державного регулювання ринку споживчих товарів в Україні. До їх числа були включені: засоби регулювання доходів, цін, товарні інтервенції, державні закупівлі, податки тощо (с.55–56). На наш погляд, окремі серед них не мають суттєвого впливу на ринкові процеси або їхня дія може проявитися лише в довгостроковому періоді. Наприклад, складно уявити та кількісно оцінити як на ринок споживчих товарів можуть вплинути: вимоги до оформлення документації, складання статистичної звітності та статистичних даних (с. 72) або надання кредитів для юридичних осіб (с. 55) чи проведення антирекламних компаній (с.72), зважаючи на те, що в ринковій економіці органи державної влади ці функції не

виконують або соціальне планування і програмування з метою забезпечення раціональної структури споживання (с.72) тощо?

2. Автор не завжди чітко розкриває проблеми пов'язані з недосконалістю наявних інструментів державного регулювання ринку споживчих товарів в Україні. Наприклад, І.В.Лазебна описує такі інструменти як сертифікація та стандартизація (с.69–71) чомусь у відриві від системи технічного регулювання, котра в Україні є занадто недосконалою. Зокрема, ця система фактично не виконує функцію ринкового нагляду за обігом непродовольчих товарів, не відповідає інтересам виробників, які виводять на внутрішній ринок нові зразки продукції тощо. Дещо інші проблеми ускладнюють використання органами влади такого інструменту як державні закупівлі. Саме недосконалість цих, та інших інструментів інколи унеможливує цільовий вплив держави на ринкові процеси.

3. Складно погодитися з авторською позицією про те, що вагомий внесок в інституційний аналіз і дослідження механізмів, методів та інструментів державного регулювання економіки внесли всесвітньовідомі економісти А.Сміт, А.Маршал, Й.Шумпетер, М.Кондратьєв (с.54). Ці видатні вчені увійшли в історію економічної думки як засновники нових для свого часу напрямів економічних досліджень, котрі на багато десятиліть вперед визначали розвиток економічної науки.

4. У підрозділі 2.3 І.В.Лазебна досліджувала політику держави щодо захисту інтересів споживачів. Проте, частину матеріалів цього підрозділу вона присвятила вивченню наслідків вступу України до СОТ (с.132–138). Зазначені матеріали логічно було б використати для аналізу стану ринку споживчих товарів і внутрішньої торгівлі в Україні, котрий здійснено в підрозділі 2.1.

5. За підсумками дослідження викладеного в підрозділі 2.1 І.В.Лазебна на жаль не зробила узагальнених оцінок щодо сучасного стану ринку споживчих товарів, а лише навела окремі докази про негативний вплив на нього тіньової економіки (с.83), зростання частки імпорту в структурі продажу споживчих товарів (с.86). Проте, ці проблеми автор не включила до напрямів державного регулювання викладених в підрозділі 3.2 (с.166).

6. Серед напрямів удосконалення інструментів державного регулювання автор пропонує такий як захист вітчизняних товаровиробників, котрий необхідно здійснювати через відсутність контролю за якістю ввезеної продукції та виробленої в Україні (с.168). Варто зауважити, що за допомогою системи технічного регулювання органи державної влади контролюють виключно безпечність товарної продукції, а не її якісні характеристики, на які в ринковій економіці вирішальний вплив мають лише споживачі. Крім того, такий напрям удосконалення інструментів як гармонізація підходів до сертифікації та стандартизації (с.168) коректно було б подати як вдосконалення системи

технічного регулювання з урахуванням положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Висновки стосовно відповідності дисертації встановленим вимогам.

Вивчення тексту дисертації, автореферату, ознайомлення з опублікованими науковими працями дисертанта свідчать, що опонована дисертаційна робота відповідає встановленим сучасним вимогам. Вона є самостійним, закінченим науковим дослідженням за актуальною науковою проблемою, містить належно обґрунтовані висновки і рекомендації, реалізація яких сприятиме вдосконаленню практики державного регулювання економіки.

Основні результати дисертації опубліковані в наукових фахових виданнях України. Зміст автореферату дисертації відображає основні її положення.

За змістом та оформленням дисертаційна робота „Державне регулювання ринку споживчих товарів в Україні” відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Лазебна Ірина Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

**Офіційний опонент:
провідний науковий співробітник
ДУ „Інститут економіки та
прогнозування НАН України”,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник**

